

УДК 343.61:340.5(4)

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ НОРМИ ПРО УМИСНЕ ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Сотула О.С., д. ю. н., доцент,
професор кафедри галузевого права
Херсонський державний університет

Стаття присвячена кримінально-правовому дослідженню норми, яка передбачає відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини в законодавстві країн романо-германської правової сім'ї. На основі системного аналізу вітчизняних і зарубіжних досліджень, монографій та іншої літератури визначено особливості кваліфікації цього злочину проти життя та властивості законодавства країн континентального права.

Ключові слова: кримінальне право, злочини проти життя, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини.

Статья посвящена уголовно-правовому исследованию нормы, предусматривающей ответственность за умышленное убийство матерью своего новорожденного ребенка в законодательстве стран романо-германской правовой семьи. На основе системного анализа отечественных и зарубежных исследований, монографий и другой литературы определены особенности квалификации этого преступления против жизни и свойства законодательства стран континентального права.

Ключевые слова: уголовное право, преступления против жизни, умышленное убийство матерью своего новорожденного ребенка.

Sotula A.S. CRITICAL ANALYSIS OF NORMS ON INTENTIONAL MURDER BY A MOTHER OF HER NEWBORN CHILD

The article is devoted to criminal-law investigation of the norm, which implies responsibility for the deliberate murder of the mother of her newborn child in the legislation of the countries of the Romano-Germanic legal family. On the basis of system analysis of domestic and foreign studies, monographs and other literature, the peculiarities of the qualification of this crime against the life and property of the legislation of the countries of the continental law were determined.

Key words: criminal law, crimes against life, intentional murder of the mother of her newborn child.

Постановка проблеми. Діяння, передбачене статтею 117 КК України, виражається в умисному вбивстві матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів. Як зазначено в санкції статті 117 КК України, карається зазначене діяння обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Віднесення цього злочину до привілейованих пов'язано з тим, що під час пологів і деякий час після них жінка перебуває в особливому фізичному та психічному стані, який послаблює її здатність повністю усвідомлювати свої дії або керувати ними [1, с. 405].

Взявши за основу розподіл пом'якшувальних обставин, які можуть увійти як ознаки до складу злочину, можна показати відмінності в процесах законодавчого відображення цих обставин у відповідних діяннях у кримінальному законодавстві різних країн.

Ступінь розроблення проблеми. Кримінально-правове вивчення привілейованих видів убивств в Україні, зокрема вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, не стало предметом спеціального дослідження. Різні аспекти зазначеної проблематики досліджувались вітчизняними фахівцями, зокрема М.І. Бажановим, А.В. Байловим, Ю.В. Бауліним, В.К. Грищуком, М.І. Мельником, В.О. Навроцьким, Л.А. Остапенко, О.Л. Старко, В.В. Сташисом, В.Я. Тацієм та іншими. Але відсутні комплексні порівняльно-правові дослідження кримінальної відпові-

дальності за такі злочини, що вказує на необхідність детального дослідження зазначеної проблеми.

Метою статті є подальше теоретичне розроблення теми кримінальної відповідальності за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини з огляду на сучасні досягнення кримінально-правової компаративістики.

Виклад основного матеріалу. Специфічною ознакою умисного вбивства, передбаченого статтею 117 КК України, є його потерпілий. Відповідно до диспозиції цієї статті потерпілим від цього злочину, який вчиняється матір'ю, може бути тільки її новонароджена дитина.

Через це суб'єктом цього вбивства може бути лише жінка, що виносила та народила дитину [2, с. 7] і яка є осудною та до вчинення цього злочину досягла чотирнадцятирічного віку [3, с. 285].

Вітчизняний дослідник О.Л. Старко та деякі інші вчені наголошують, що особливий психофізичний стан притаманний кожній вагітності й пологам і має місце у всіх випадках дітовбивств. До того ж обумовлений пологамі стан не можна розглядати як причину дітовбивства, він є обставиною, яка послаблює здатність жінки до правильного вибору варіанту поведінки [2, с. 10–11]. І треба сказати, що ця позиція в кримінально-правовій науці загалом підтримується. Наприклад, професор В.К. Грищук вважає, що тимчасовий психічний розлад послаблює здатність матері усвідом-

лювати свої дії та керувати ними, у зв'язку з чим вона є обмежено осудною. Такий стан жінки-породіллі презюмується в кожному випадку вчинення цього злочину. Однак він не є обов'язковою конструктивною ознакою його складу, а тому кримінальній відповідальності за статтею 117 КК України підлягає і жінка, яка не перебувала фактично в такому стані під час вбивства своєї новонародженої дитини [3, с. 285]. Так само професор Л.Л. Кругліков вважає, що в разі вбивства під час або відразу ж після пологів певні відхилення в психологічному стані породіллі, що впливають на можливість усвідомлення нею своєї поведінки та на ухвалення рішення, презюмуються законодавцем, і ця презумпція оголошується незаперечною. Тому якщо в конкретному випадку виявиться, що пологи пройшли гладко та не викликали яких-небудь помітних психічних розладів, проте матір з яких-небудь міркувань вбила дитину під час пологів або відразу ж після пологів, вчинене повинно кваліфікуватися не на загальних підставах, а за привілейованою статтею про вбивство матір'ю новонародженої дитини [4, с. 29].

Однак деякі автори не погоджуються з тим, що особливий психофізіологічний стан обов'язково властивий вагітності й пологам і наявний у всіх випадках дітовбивства [5, с. 22; 6, с. 6]. Зокрема, дослідник О.В. Шевченко звертає увагу на те, що вагітність і пологи можуть мати різний вплив на психіку жінки – від незначних до тяжких змін фізіологічного, психічного чи психологічного рівнів. Зміни фізіологічного рівня полягають у тому, що материнський організм під час вагітності перебудовується та пристосовується до нових умов, відбуваються відчутні зміни в нервовій, ендокринній та імунній системах, у гормональному фоні та в обміні речовин. Зі змінами фізіологічного рівня тісно пов'язані зміни психічного рівня вагітної жінки. Найбільшого впливу та змін її психіки зазнає саме під час пологів, що є специфічним стресом, який переживає породілля. Фізіологічний складник останнього є природним: зміна кров'яного тиску, серцево-судинної діяльності, м'язова напруга тощо. Психологічний складник виявляється в тривожності, безпорадності, напруженості, роздратованості, втомі, відчутті неспокою, зниженні самоконтролю тощо. А протікання пологового стресу нерідко супроводжується певними елементами дезорганізації поведінки, наявністю реакції розгубленості. Водночас жінки-дітовбивці виконують цілеспрямовані дії, наслідком яких є заповідання смерті дитині та приховування вчиненого злочину. Під час пологів жінка може й усвідомлювати зовнішню сторону ситуації, але розгубленість, страх, больові відчуття, стан високої нервово-психічної напруженості, тимчасові розлади мислення й деякі особистісні риси можуть викликати фрагментарне усвідомлення власних дій. Однак під час вагітності й пологів психічне здоров'я не кожної жінки зазнає відхилень у вигляді подібних розладів і психозів неспсихотичного характеру [6, с. 11–12].

Ба більше, професор В.К. Гришук вказує на зв'язок такого психофізіологічного стану

породіллі з умислом на вбивство немовляти: «Якщо умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини вчинено із заздалегідь обдуманого умислом, зокрема за взаємною згодою подружжя, вчинене треба кваліфікувати за пунктом 2 частини 2 статті 115 КК України, а за наявності підстав – і за іншим пунктом частини 2 цієї статті. Коли ж таке вбивство вчинене за взаємною згодою подружжя – за пунктами 2, 12 частини 2 статті 115 КК України та за наявності підстав і за іншим пунктом частини 2 цієї статті [3, с. 285].

Вважаємо, що законодавцеві варто було б відкоригувати диспозицію норми, пов'язавши вчинення цього злочину не тільки з моментом заповідання смерті немовляті, але й з особливим психічним станом його матері в цей момент і моментом виникнення умислу на вбивство такої дитини. Відсутність такого стану або наявність заздалегідь обдуманого умислу повинно виключати відповідальність щодо статті 117 КК України.

Треба відзначити, що сьогодні в кримінальному законодавстві країн романо-германської правової сім'ї немає єдиного підходу в регламентації відповідальності за вбивство матір'ю новонародженої дитини. Кожен європейський законодавець під час конструювання цієї норми загострює увагу або на об'єктивних, або на суб'єктивних ознаках, які, на його думку, носять визначальний характер за кваліфікації названого діяння.

Однак у ряді європейських країн вбивство матір'ю новонародженої дитини не є привілейованим складом злочину та не виділяється із числа інших видів вбивств. Наприклад, у ФРН Шостим законом про кримінально-правову реформу від 26 січня 1998 р. особлива відповідальність за дітовбивство була скасована [7, с. 7]. Був виключений параграф 217 Кримінального кодексу ФРН про пом'якшення відповідальності матері позашлюбної дитини в разі її вбивства під час пологів або відразу після них, тому що відпала підстава в результаті зміни громадського статусу матері позашлюбної дитини [8, с. 359].

Кримінальний кодекс Іспанії 1995 року, що став підсумком тривалого розвитку іспанського законодавства, не передбачає пом'якшувальні обставини та відносить цей склад до простого вбивства [9, с. 48].

У кримінальному законодавстві Франції норма про відповідальність матері за вбивство своєї новонародженої дитини стоїть в одному ряді з іншими видами кваліфікованих вбивств щодо окремих груп потерпілих. Французький законодавець не тільки відмовився від пом'якшення покарання (виключивши кримінальну відповідальність за дітовбивство з нового Кримінального кодексу Франції 1992 року) [10, с. 246], але й підсилив відповідальність за нього. Так, довічним ув'язненням карається умисне вбивство неповнолітнього до п'ятнадцяти років (п. 1 ст. 221-4 Кримінального кодексу Франції 1992 року) або особи, особлива вразливість якої через її вік, хвороби, каліцтва, фізичну або психічну вади або стан вагітності очевидна або відомо виконавцеві (п. 3 ст. 221-4 Кримінального кодексу Франції 1992 року) [11, с. 171–172].

Важливим конструктивним моментом є визначення віку, з якого особа підлягає кримінальній відповідальності за вчинення цього злочину. На думку психологів і законодавців, особа повною мірою усвідомлює суспільну небезпечність і караність злочинів, а також здатна до свідомо-вольового контролю своїх дій після досягнення чотирнадцятирічного віку [12, с. 232]. Але в законодавстві країн континентальної Європи найпоширенішим є положення про настання кримінальної відповідальності із сімнадцяти-вісімнадцяти років [13; 14].

Висновки. На наш погляд, інтерес для дослідників має вказівка в деяких кримінальних кодексах на неможливість вчинення цього злочину із заздалегідь обдуманим умислом, що представляється нам досить успішною законодавчою конструкцією.

Так само вважаємо, що законодавцеві варто було б відкоригувати диспозицію вітчизняної норми про вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, пов'язавши вчинення цього злочину не тільки з моментом заповідання смерті немовляті, але й з особливим психічним станом його матері в цей момент і моментом виникнення умислу на вбивство такої дитини. Відсутність такого стану або наявність заздалегідь обдуманого умислу повинно виключати відповідальність щодо статті 117 КК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий / Ю.В. Александров, П.П. Андрушко, Г.В. Андрусив и др.; отв. ред. С.С. Яценко, В.И. Шакун. К.: Правові джерела, 1998. 1088 с.
2. Старко О.Л. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (кримінально-правове та кримінологічне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2007. 20 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Гришук та ін.; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 7-е вид., переробл. та доповн. К.: Юридична думка, 2010. 1288 с.
4. Кругликов Л.Л. Преступления против личности. Ярославль: ЯрГУ, 1998. 127 с.
5. Чемеринский К.В. Объективная сторона убийства матерью новорожденного ребенка. Современные научные исследования. 2011. № 2 (2). С. 20–32.
6. Шевченко О.В. Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Х., 2011. 20 с.
7. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред., вступ. ст. Д.А. Шестакова; предисл. Г.-Г. Йешека; пер. с нем. Н.С. Рачковой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 522 с.
8. Жалинский А.Э. Современное немецкое уголовное право. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. 560 с.
9. Уголовный кодекс Испании / Под ред. и с предисловием Н.Ф. Кузнецовой и Ф.М. Решетникова. М.: ИКД «Зерцало-М», 1998. 218 с.
10. Уголовное право зарубежных государств. Особенная часть: учебное пособие / Н.А. Голованова, В.Н. Еремин, М.А. Игнатова и др.; Под ред. И.Д. Козочкина. М.: Издательский дом «Камерон», 2004. 528 с.
11. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л.В. Головкин, Н.Е. Крыловой; предисл., пер. с фр. Н.Е. Крыловой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 648 с.
12. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / О.М. Алієва, А.П. Бабий, Л.К. Гаврильченко, Т.О. Гончар, І.С. Доброход та ін.; відп. ред. Є.Л. Стрельцов. 7-е вид., перероб. і допов. Х.: Одіссей, 2011. 824 с.
13. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. А.Н. Лукашов, Н.Ф. Кузнецова; вступ. статья Э.А. Саркисовой; пер. с польского Д.А. Барилевич. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 234 с.
14. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. А.И. Лукашова; пер. с болг. Д.В. Милушева и др.; вступ. ст. Й.И. Айдарова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 296 с.